

3. Бруххойзер Х.-П. О ходе Болонского процесса в университетах Германии [Текст] / Х.-П. Бруххойзер // Гуманизация образования. – 2008. – №1. – С. 19-21.
4. Высшее образование в Германии и Болонский процесс [Текст] // Центр ОЭСР-ВШЭ: Бюллетень «Новости ОЭСР: образование, наука, новая экономика. Приложение «Обзор систем высшего образования стран ОЭСР». – М.: Изд. Дом ГУВШЭ «МАКС Пресс», 2004. – С.11-12.
5. Германия. Факты [Текст] / Под ред. А. Каплера. – Франкфурт-на-Майне: Социетэts-ферлаг, 1996. – 544 с.

В статье автор раскрывает мероприятия и пути модернизации системы высшего образования Германии в контексте положений, провозглашенных Болонской конвенцией.

The author delimits ways and means of modernization the higher education system in Germany in the context of Bologna declaration.

УДК 378.1(73)

Олендр Т. М.

ПЕРЕВАГИ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ США

У статті проаналізовано основні засади успішного функціонування американської системи вищої освіти. Визначено вагомі чинники конкурентоздатності закладів вищої школи США. Висвітлено особливості становлення і організації навчального процесу Гарвардського університету як першого серед закладів вищої освіти США і нині світового лідера серед сучасних університетів.

Постановка проблеми. Розширення ринків праці та розвиток новітніх технологій ставлять перед випускниками ВНЗ високі вимоги щодо особистісного розвитку, компетентнісних характеристик та професійної підготовки. У наш час все більше молодих людей намагаються отримати освітні послуги, що моделюють предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності і відповідають високій якості [2; 8]. Вітчизняна вища школа інтенсивно шукає шляхи ефективної реалізації теоретичних положень, тому досвід зарубіжних країн у поєднанні з розумінням сучасних потреб педагогічної науки стане вагомим аргументом для осмислення наших власних проблем і здійснення інноваційних реформ в системі вищої освіти (ВО).

Проведений нами аналіз рейтингів світових університетів свідчить, що здебільшого кращі ВНЗ знаходяться в розвинутих країнах (США, Великобританії, Німеччині, Японії, Франції), що дає підстави звертати увагу на важливість економічних можливостей для заснування університетів світового рівня [7, с. 33]. Визнаним лідером сучасної ВО є США. Відтак, особливого значення набувають порівняльно-педагогічні дослідження, спрямовані на ознайомлення з організацією і характером роботи ВНЗ цієї країни, вивчення їхнього досвіду реалізації освітньої політики і залучення корисного досвіду до системи освіти України, що знаходиться на стадії реформування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Становлення ВО та розвиток системи підготовки фахівців в США є предметом досліджень вітчизняних науковців, серед яких Р. Беланова, С. Запрягаєв, Т. Кошманова, О. Малярчук, О. Пивоварова, М. Поляков, С. Різниченко, О. Романовський. Але, на нашу думку, проблемі розвитку та перевагам вищої школи США надається недостатньо уваги.

Формулювання цілей статті. Зважаючи на це, метою статті є аналіз ключових моментів освітнього розвитку і сучасних засад американської системи ВО, що забезпечили її всесвітнє визнання.

Виклад основного матеріалу. Вплив Америки на світовому ринку освітніх послуг чималий. Кращі університети цієї країни щорічно готують тисячі фахівців різних областей

діяльності. У США будь-яка освіта, що не належить до середньої, позначається терміном «постсередня» й охоплює неабияку різноманітність навчальних закладів (інститутів, коледжів, університетів), програм і курсів з варіативним строком навчання. В Америці більше 3,5 тис. ВНЗ, що надають можливість здобути ВО і одержати ступінь бакалавра, магістра чи доктора [8].

Зважаючи на світове визнання організаційних засад американської вищої школи, органи управління освіти багатьох країн намагаються запозичити досвід американських колег. У той же час, очевидним є те, що зарубіжний досвід не можна механічно наслідувати й застосовувати у вітчизняній системі освіти. Він потребує глибокого аналізу, починаючи від ранніх етапів становлення американської системи ВО; виокремлення існуючих переваг і недоліків; широкомасштабних експериментальних апробацій з врахуванням конкретних індивідуальних та суспільних потреб.

Уже в перші десятиліття існування США (1800 – 1820 р.) були сформульовані основні принципи американської ВО: суверенітет навчального закладу і свобода для студентів у виборі навчальних предметів і курсів. З'явилася система, при якій кожен коледж оцінював рівень вивчення предмета в балах (кредитах), а визначена навчальним закладом сума балів (за всі предмети), давала можливість студентам отримувати диплом про ВО [3].

У широкому сенсі американська система освіти зародилася на початку XVII століття, під час англійської колонізації Північної Америки, а освітня модель коледжів Кембриджа й Оксфорда справила найбільший вплив на зародження освіти. Так склалися умови для прийняття рішення щодо відкриття першої школи в США і в 1636 році керівний орган колонії Массачусетської затоки виділяє на це 400 англійських фунтів стерлінгів. Головною метою для створення цієї школи була підготовка духовенства. Після смерті одного з авторитетних священнослужителів Джона Гарварда в 1638 році, згідно із заповітом, школа отримала 780 фунтів стерлінгів і 260 книг з його особистої бібліотеки. У 1639 році школа була перейменована на коледж і він був названий на честь Джона Гарварда, якого вважають «першим попечителем ВО в Америці» [1, с. 121]. У 1708 році президентом цього навчального закладу став учений Джон Льюверетт. З того часу Гарвард остаточно відійшов від церкви, актуалізуючись на захисті інтелектуальних свобод. У 1779 році конституційна рада Массачусетсу зібралася для ухвалення власної конституції штату, що одним із перших вирішив відокремитися від британської корони. Випускник Гарварду і майбутній президент США Джон Адамс був автором проекту, в якому цілий параграф відводився рідному ВНЗ, що гарантував «навіки всі гарвардські права, свободи, виборчу систему, пільги і привілеї». Конституція вступила в дію наступного року, а Гарвард-коледж став повноправним університетом. Його вважають найстарішим університетом США, хоча історики США періодом виникнення американських університетів називають другу половину XIX століття (1860 – 1900). До початку XX століття розвиток установ вищої школи США призвів до створення великих університетів, що стали вершиною освітньої драбини та осередками фундаментальної науки в цій країні.

Структура нинішнього Гарвардського університету, як і взагалі типового американського, у порівнянні з українськими складна і заплутана. До складу того, що називається Harvard University, входять два загальноосвітні коледжі: чоловічий (Harvard College) і спеціалізований жіночий (Radcliff College), а також дев'ять факультетів, за традицією йменуються “школами” (schools). Широкий спектр дисциплін викладається ще в одній школі, що є як би університетом в університеті, – гарвардській школі гуманітарних і природничих наук (Harvard School of Arts and Sciences). Всі перераховані підрозділи для простоти іменуються також коледжами. За даними 2008 року, Гарвардський коледж пропонував 46 різних спеціальностей. Метою будь-якої чотирирічної базової програми навчання на ступінь бакалавра є навчити студентів критично міркувати й навчити їх вчитися, разом із отриманням знань у певній галузі [2].

Більшість студентів американських ВНЗ можуть обирати різні комбінації спеціалізацій: дві спеціалізації, кожна з яких вивчається як основна (major), або основна й

не основна (minor) з одержанням диплома й сертифіката відповідно. Спеціалізації можуть бути взаємозв'язаними, наприклад в галузі суспільних наук – історія та соціологія, або можуть бути зовсім різними – біологія й література. Зазвичай, при виборі двох основних спеціалізацій студентами керує бажання краще підготуватися до майбутньої професійної кар'єри або покращити свої шанси на вступ до аспірантури. Університет традиційно випускає не просто фахівців, але і широко освічених людей, здатних орієнтуватися в швидкоплинному світі. Вважається, що випускник Гарварду здатний зробити не одну кар'єру, а відразу декілька, показавши себе висококласним фахівцем у кожній.

З 1820 до 1872 Гарвард складався з коледжу та трьох професійних шкіл (юридичної, медичної та школи богослов'я). Пізніше були також відкриті й інші школи: стоматологічна; наукова школа ім. Лоренса, що дала початок школі інженерних та прикладних наук; школа сільського господарства ім. Басі.

На той час усі коледжі США були класичними загальноосвітніми коледжами. Вони розвивали інтелектуальні здібності студентів, але водночас, не давали професійної освіти, орієнтованої на отримання практичних знань. Завдяки впливу колоніальної Англії акцентування у базовій освіті робилося на математику, класичну філософію та літературу. Принагідно зазначимо, що викладання здійснювалося священнослужителями й велася підготовка священників, і лише в 50-і роки XVII століття випускники коледжу почали з'являтися на адміністративній службі колонії, а коледж нарекли Університетом всіх наук. Саме з цих часів започаткувалася історія розвитку вищої освіти США, країни, яка постійно акумулювала передовий світовий досвід у сфері освіти й пристосовувала його до потреб свого суспільства.

Правомірно, що проблеми формування інтелектуального потенціалу і рух держави до високої якості освіти не є простими. Він потребує значних затрат розумових ресурсів і впровадження інструментів для вимірювання результатів, що їх генерує освітня система. Основний акцент робиться на об'єктивності оцінювання. Якщо в радянський період основними критеріями оцінки були знання, уміння і навички, то тепер освіта стала розглядатися як чинник розвитку особистості. З'явилося таке поняття як компетентність, тобто уміння застосовувати свої знання так, щоб якнайкраще реалізувати себе в житті.

Зокрема важлива роль у розвитку сучасного суспільства належить фахівцям природничих спеціальностей, оскільки саме на них покладено вирішення питань ресурсного забезпечення людства, захист навколишнього середовища, розв'язання медичних проблем, тощо. Це спонукає до переосмислення вимог щодо фахової підготовки випускників природничих спеціальностей університетів. Щоб отримати успішну кар'єру після закінчення ВНЗ, студентам природничих спеціальностей потрібні наукові знання, експериментальна практика, математичні та комунікативні навички [10, с. 4].

Важливим етапом підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних вирішувати найактуальніші завдання науки, техніки та освіти є активне залучення студентів до наукових досліджень. Науковій роботі студентів приділяється значна увага, не тільки тому, що вона є обов'язковою складовою навчання в університеті, а передусім тому, що студенти – майбутні науковці, носії передових наукових ідей. Таким чином реалізується один із принципів Болонського процесу, а саме: єдність навчання й наукових досліджень.

Спробуємо розглянути стан проведення наукових досліджень у вітчизняних університетах та порівняти його з досвідом США. Університети відрізняються від інших ВНЗ великою кількістю спеціальностей і можливістю проводити фундаментальні та прикладні наукові дослідження. За даними Держкомстату України, протягом останніх 15 років кількість працівників, які здійснювали наукові дослідження в університетах, знизилась від 26,1 до 9,6 тисяч. Результатом цього є те, що наукові розробки високого рівня виконуються менш як у 50 % ВНЗ. Певна кількість університетів проводять наукові дослідження на недостатньому рівні, не впроваджуючи їх у навчальний процес, що негативно впливає на його якість [9].

Норми навчального навантаження в Україні практично не залишають викладачам університетів робочого часу для наукової діяльності. Так, тривалість робочого часу

викладача з повним обсягом обов'язків становить не більше 1548 годин на навчальний рік при середньотижневій тривалості 36 годин. Обсяг навчальних занять конкретного викладача, виражений в облікових (академічних) годинах, складає його навчальне навантаження, що відповідно до статті 49 Закону України “Про вищу освіту” не може перевищувати 900 годин на навчальний рік [6]. У середньому річне навантаження викладачів ВНЗ України становить понад 800 годин. Очевидною є необхідність витрат робочого часу на підготовку до лекційних, практичних та лабораторних занять, а також здійснення оцінювання навчальних досягнень студентів під час поточного, рубіжного і підсумкового контролю. Актуалізація проблеми посилюється тим, що в сучасних умовах стрімко зростає обсяг наукової інформації. Відтак очевидною є необхідність певних витрат часу викладачів на засвоєння новітніх даних, поповнення власних знань із навчальних предметів. Таким чином, для забезпечення належної якості навчального процесу нині викладач українського ВНЗ майже весь робочий час витрачає на різні сфери освітньої діяльності.

У США майже половина робочого часу викладачів університетів відводиться на наукову діяльність. Істотним фактором зменшення чисельності наукових працівників університетів України є також низький рівень соціально-економічної привабливості їх роботи; стан матеріально-технічної бази наукових досліджень в університетах, який не відповідає сучасним вимогам; зменшення частки бюджетних коштів на фінансування наукових досліджень; низький попит підприємств на результати досліджень.

Нині система освіти України, як і Америки, орієнтована на особистість, її навчання та виховання впродовж життя. Але особливістю американської системи ВО є спрямування на практичну підготовку людини. Студенти мають можливість експериментувати на заняттях. Кожне заняття – тандем теорії та практики, що важливо збалансувати. Метою ВНЗ є не виховання «всезнаюк», а розвиток талантів, що могли б вільно орієнтуватися в сучасному інформаційному суспільстві. Така мета стає досяжною при використанні новітніх інформаційних технологій навчання, які широко застосовуються у навчально-виховному процесі в американських ВНЗ. Нині неможливо уявити процес підготовки до занять та передачі інформації студентам без допомоги комп'ютера. Зокрема його використання під час занять зі студентами природничих спеціальностей дає можливість вивчати не лише теоретичний матеріал, але й зразки флори й фауни, їх будову і функціонування органів: моделювати розтини тварин, фізіологічні експерименти. Таке навчання сприяє глибокому і повнішому засвоєнню матеріалу й полегшує роботу з натуральними зразками в природних умовах.

Освітня система США децентралізована й більш демократична. В американській конституції сказано, що відповідальність за сферу освіти відводиться конкретним штатам. Кожний штат має свої стандарти освіти, хоча існує й федеральний стандарт рекомендаційного характеру. Традиційно безпосередній контроль за якістю освітніх послуг на території окремих штатів здійснюється через процедуру акредитації, що проводять численні комісії регіональних освітніх асоціацій, а також національні акредитаційні агенції та центри.

Значна роль в організації навчання і контролі за його якістю відводиться громадським організаціям, численним асоціаціям і опікунським радам, що встановлюють свої правила та вимоги щодо вдосконалення навчального процесу. Вони також надають фінансову підтримку для реалізації навчальних і науково-дослідних програм. Хоча, за способом фінансування університети США поділяються на державні та приватні, проте як ті, так й інші надають високий рівень підготовки. Статус «публічний» означає, що фінансування надходить із різноманітних джерел, включаючи й бюджет окремого штату.

Цікавим, на наш погляд, є те, що освітня система в американських університетах, цілеспрямовано стимулює конкуренцію поміж студентів. Оцінки з більшості курсів виставляються за анонімні письмові іспити (усні іспити майже не відбуваються, бо

вважаються необ'єктивними) і використовується так звана «крива оцінок». Наприклад, викладач обов'язково повинен поставити 10 «п'ятірок», 30 «четвірок» і 10 «трійок». Отже, має значення не тільки те, як студент написав іспит, а й те, як цей іспит написали інші студенти. Навіть коли всі написали приблизно однаково добре, 10 чоловік обов'язково отримають «трійки». Це дуже впливає на мотивацію студентів і майже знищує проблему «списування» [4]. Заслугує на увагу той факт, що оцінки отримують не лише студенти від викладачів, а й викладачі від студентів. У ВНЗ Америки існує обов'язкова процедура письмового оцінювання якості викладання кожного курсу, яка є анонімною і впливає на кар'єрне зростання викладачів. Це допомагає майбутнім студентам у виборі курсів і професорів, які зможуть забезпечити цікаве та якісне навчання.

Ще однією особливою рисою американських закладів ВО є демократизм у спілкуванні всіх учасників навчально-виховного процесу та його технічне забезпечення. Високий професійний рівень професорсько-викладацького складу та можливість студентів, незалежно від вікової різниці, встановлювати з ними міцний контакт виключають будь-якого типу непрофесійні відносини (поблажки, знайомства чи зв'язки, що використовуються в особистих інтересах). Роль викладача зводиться до помічника студентів у навчанні. Студенти засвоюють більшу частину матеріалів самостійно в бібліотеці, а під час занять лише обговорюються найбільш дискусійні питання. Заняття, зазвичай, відбуваються у формі діалогу між студентами та викладачем і їх головною метою є навчити студентів критично думати і самостійно робити висновки, а не просто запам'ятовувати інформацію.

Велике значення в процесі підготовки фахівця, який зможе вільно почувати себе на ринку праці, відводиться якості навчальної літератури. В українських ВНЗ пріоритет належить підручникам, рекомендованим Міністерством освіти та науки України – «з грифом». Попри це ряд підручників з різних дисциплін, що визнані найкращими в світі, перекладено українською мовою, але жоден з них не має (і не потребує) грифу МОН України. У той же час велика кількість підручників «з грифом» не є авторитетними і, як правило, взагалі невідомі у світі [5]. Українські студенти, які проходили навчання в американських коледжах зазначають, що навчальний матеріал у підручниках викладений цікаво, доступно, з урахуванням рівня науковості. Вони містять багато ілюстрацій, схем, діаграм, що допомагає студентам чітко уявляти як функціонує та чи інша система. Підручники, зазвичай, є об'ємними за структурою та змістом, але навчання за ними – справжнє задоволення, яке іноді схоже на читання художньої літератури. У деяких штатах США губернаторами вносяться пропозиції про переведення підручників на електронні носії. Така реорганізація дасть змогу легко редагувати навчальну літературу, оперативно вносити інформацію про найновіші наукові зміни і значною мірою економити кошти.

Висновки. Отже, організація навчального процесу в кращих американських університетах характеризується наступними ознаками: спрямування на практичну підготовку людини; значний відсоток часу, відведений на самоосвіту; поєднання навчального процесу з проведенням наукових досліджень; використання якісної навчальної літератури та високий рівень матеріально-технічного забезпечення; демократизм у відносинах учасників навчально-виховного процесу; стимулювання здорової конкуренції між студентами. Вивчення позитивних ідей досвіду підготовки фахівців у вищій школі США сприятиме теоретико-методологічному обґрунтуванню шляхів удосконалення національної системи освіти.

Література:

1. Беланова Р. А. Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах (Україна – США), – 2-е вид., випр. і допов. – К.: Пульсари, 2002. – 216 с.
2. Выбор основной специализации в колледже: за данными Официального сайта Государственного департамента США. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.america.gov/st/educ-russian/2008/August/20081002132541SrenoD0.5621912.html>

3. Запрыгаев С. А. Системы высшего образования России и США // Вестник ВГУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/educ/2001/01/Zapryagaev.pdf>
4. Кривой Я. Три кити правничого Гарварду // Юридична газета. – 2007. – №36. – С. 18.
5. Крячко Ю. М. Українська вища освіта потребує серйозного реформування. Міркування і пропозиції у контексті підготовки нової редакції Закону України «Про вищу освіту». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/bologna/vprov/articles/25/html>
6. Наказ Міністерства освіти України (від 02 червня 1993 р. №161, м. Київ) «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/student/studying/pravo/1993nak_161.html
7. Олендр Т. М. Світові рейтинги університетів як механізм оцінювання якості вищої освіти // Освіта для стійкого розвитку: формування готовності педагогічних кадрів: зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 квітня 2009 р. / Ін-тут педагогіки АПН України, Ун-т менеджменту освіти АПН України, ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль: Вектор, 2009. – С. 32-33.
8. Освітній портал «Як отримати освіту в США». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/abroad/articles/14.html>
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 року №548 – р 2182 Про схвалення концепції Державної цільової програми «Наука в університетах» на 2008 – 2012 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gdo.kiev.ua/files/db.php?god=2007&st=2182>
10. Bio 2010: transforming undergraduate education for future research biologists / Committee on Undergraduate Biology Education to Prepare Research Scientists for the 21st Century, Board on Life Sciences, Division on Earth and Life Studies, the National Research Council of the National Academies, 2003. – 192 p.

В статье проанализированы основные аспекты функционирования американской системы высшего образования. Определены весомые факторы конкурентоспособности высших учебных заведений США. Отражены особенности становления и организации учебного процесса Гарвардского университета как первого среди высших учебных заведений США и сегодня мирового лидера среди современных университетов.

Aspects of functioning of American system of higher education have been analyzed in the article. Important factors of competitiveness of the higher educational establishments in the USA have been determined. The article deals with the peculiarities of the development of Harvard University (the first among other higher educational establishments in the USA and the world leader with modern universities) and the organizing of the educational process in it.

УДК 378 [430]

Отрощенко Л. С.

РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ У КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглянуто реформи у системі вищої освіти Німеччини у контексті Болонського процесу. Проаналізовано тенденції розвитку вищої освіти Німеччини у рамках інтернаціоналізації освіти країни.

Постановка проблеми. Німецька система освіти, у тому числі й вища, починаючи з першої половини ХІХ століття, безумовно, вважається однією з кращих у світі [1, с. 98].